

Полуніна Л.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Конопля В.В.,

здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня факультету
службово-бойової діяльності,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Міжнародно-правові засади відповідальності за вчинення воєнних злочинів формують основу сучасної системи захисту прав людини у контексті збройних конфліктів та забезпечення справедливості на міжнародному рівні. Визначення воєнних злочинів, механізми притягнення до відповідальності, а також юрисдикційні повноваження міжнародних судових органів закріплені в низці ключових міжнародних нормативно-правових актів, які є результатом еволюції міжнародного гуманітарного та кримінального права.

Основоположними документами в цій сфері виступають Женевські конвенції 1949 року [1] та Додаткові протоколи до них 1977 року [2], які визначають стандарти захисту осіб, які не беруть або припинили брати участь у воєнних діях. Зокрема, ці документи забороняють вбивства, катування, негуманне поводження з цивільними особами, взятими в полон військовими, а також визначають правила поводження з пораненими та хворими. Порушення положень цих конвенцій і протоколів вважаються серйозними воєнними злочинами та можуть спричинити міжнародну кримінальну відповідальність.

Ключовим міжнародно-правовим актом, який встановлює процедури кримінального переслідування за воєнні злочини, є Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) 1998 року [5]. У статті 8 Статуту подано розгорнуте визначення воєнних злочинів, серед яких: умисне вбивство, катування, незаконне депортація населення, взяття заручників, напад на цивільні об'єкти, використання заборонених видів зброї (наприклад, отруйного газу), вербування дітей до збройних формувань тощо [3]. МКС має юрисдикцію розглядати справи щодо осіб, відповідальних за такі дії, незалежно від їхнього офіційного статусу чи громадянства, якщо ці злочини були вчинені на території держави-учасниці або за її згодою.

Історичну основу міжнародної кримінальної відповідальності за воєнні злочини було закладено під час Нюрнберзького та Токійського міжнародних трибуналів, на яких після Другої світової війни були притягнуті до відповідальності найвищі посадові особи та військове керівництво нацистської Німеччини та мілітаристської Японії. Ці судові процеси стали прецедентами визнання принципу особистої відповідальності, тобто неможливості уникнення покарання, прикриваючись виконанням наказів або державним статусом. Також, було закріплено поняття злочинів проти миру, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, що стало фундаментом для подальшого розвитку міжнародного кримінального права.

У новітній історії важливу роль у забезпеченні міжнародної відповідальності відіграли ад хок трибунали, зокрема Міжнародний трибунал по колишній Югославії (МТКЮ) та Міжнародний трибунал по Руанді (МТКР). Наприклад, під час МТКЮ притягнуто до відповідальності високопосадовців, зокрема колишнього президента Югославії Слободана Мілошевича, за масові вбивства, етнічні чистки, зґвалтування та інші воєнні злочини. Ці процеси показали, що навіть очільники держав не мають імунітету від міжнародної кримінальної юрисдикції.

На сучасному етапі питання воєнних злочинів набуло особливої актуальності у зв'язку зі збройною агресією РФ на території України, що триває з 2014 року і особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. Міжнародний кримінальний суд вже розпочав розслідування щодо можливої відповідальності за вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду на території України. У березні 2023 року МКС видав ордер на арешт президента РФ, що є безпрецедентним кроком щодо глави постійного члена Ради Безпеки ООН.

Таким чином, міжнародно-правові засади відповідальності за вчинення воєнних злочинів базуються на чітко сформованій системі міжнародних актів, принципів та механізмів правосуддя, які дозволяють не лише визначити сам факт злочину, а й забезпечити покарання винних. Це є невід'ємною складовою системи міжнародної безпеки, верховенства права та захисту людської гідності навіть в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
4. Про затвердження Конвенції про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства : Закон України від 25.12.2002 № 363-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text.

5. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int>.